

Heràldica i simbologia a les Masies Catalanes

Leticia Darna Galobart

Doctora en Història

Resum: Pel que fa a les masies de Catalunya, sempre m'han cridat l'atenció els símbols heràldics, religiosos i populars que es troben en la seva arquitectura i en els baixos relleus, així com també altres elements, com els rellotges de sol, les alegories de l'agricultura, certs símbols religiosos i llegendes inscrites en els murs i les llindes, entre d'altres. Són de gran interès les imatges pastorals i cavalleresques, i els escuts heràldics de la família o del llinatge que les va ocupar, o a qui corresponia per successió, per línia d'hereu i/o de pubilla.

Crec que tots aquests símbols ens poden aportar informació per tal de descobrir noves dades sobre la procedència social, els usos, la mentalitat, la ideologia i els costums que tenien els habitants d'aquestes masies al llarg de la seva història.

Paraules clau: masies, heràldica, simbologia, mentalitat, costums.

Resumen: En las masías de Cataluña siempre me han llamado la atención los símbolos heráldicos, religiosos y populares que se encuentran en la arquitectura y en los bajorrelieves, así como otros elementos, como los relojes de sol, las alegorías de la agricultura, los símbolos religiosos y las leyendas inscritas en los muros y los dinteles. Son de mucho interés las imágenes pastorales y caballerescas, y los escudos heráldicos de la familia o del linaje de quienes las ocupaban, o a quienes correspondía por sucesión, por línea de hereu y/o de *pubilla*.

Creo que todos estos símbolos nos pueden dar luz sobre la procedencia social, los usos, la mentalidad, la ideología y las costumbres que tenían los habitantes de estas masías a lo largo de su historia.

Palabras claves: masías, heráldica, simbología, mentalidad, costumbres.

Abstract: In the farms of Catalonia have always struck me heraldic, religious and popular symbols, found in architecture and reliefs, sundials, agriculture allegories, religious symbols, legends inscribed on the walls and lintels. They are keen pastoral Pictures and chivalrous, the coats of arms of the family or lineage of those who occupied them, or their share by inheritance, by line and Pubilla Hereu.

I think all these symbols can give us light on the social origin, customs, mentality, ideology and customs that had the inhabitants of these farmhouses throughout its history.

Key words: Farmhouses, Heraldry, Symbolism, Mentality, Customs.

Résumé: Dans les fermes de la Catalogne m'ont toujours frappé les symboles héraldiques, religieux et populaires, trouvés dans l'architecture et les bas-reliefs, les cadrans solaires, les allégories de l'agriculture, les symboles religieux, les légendes inscrites sur les murs et les linteaux. Ce sont très intéressants les images pastorales et de chevalerie, les armoiries de la famille ou du lignage de ceux qui y ont vécu, ou de ceux qui avaient les droits de succession, soit par ligne d'héritier ou d'héritière.

Je crois que tous ces symboles nous peuvent faire la lumière sur l'origine sociale, les usages, l'esprit, l'idéologie et les coutumes que les habitants de ces maisons avaient tout au long de son histoire.

Mots-clés: fermes, héraldique, symbolisme, esprit, coutumes.

En l'estudi de les Masies és interessant desxifrar per quins motius tots aquests elements ens aporten moltes dades històriques: famílies, territoris, batalles, formes de vida, organització del treball, períodes de bonança, fams, explotacions agrícoles o ramaderes..., i ens ajuden a conèixer més a fons la idiosincràsia del poble català, que habitava aquestes masies a les diverses comarques.

La masia és com la continuació de la casa romana, i la seva arquitectura romànica o gòtica (forma que encara persisteix a les nostres cases de camp) adquirí, en els segles posteriors, la forma renaixentista, tot i que aquesta no arrelà amb gaire força a Catalunya. En canvi, la forma artística del barroc, amb els esgrafiats a les façanes, sense que hi falti el rellotge de sol, va ser molt comuna, i les pintures al fresc, de clara influència italianitzant, omplen gran part de les parets interiors.

En alguns masos populars hi figuren fins i tot les eines del ferrer menestral tot ostentant en preeminència l'escut heràldic. Els motius més sovint representats són al·legories de les estacions, trofeus d'eines agrícoles i d'altres d'influenciats del rococó, entre altres estils. El rellotge de sol, des del segle XVI, té un especial interès pel fet de trobar-s'hi inscrites llegendes variades. Algunes estan inscrites en llatí d'apotecari, segons la dita popular, però la majoria estan en català. Cal esmentar que d'aquestes llegendes n'hi ha de pretensioses, d'enigmàtiques i d'humorístiques, encara que la majoria tenen un disseny moralitzant.

Sembla com si l'home considerés la casa com la més gran veritat de la seva existència, i per això li confia un missatge per a les generacions futures. Algunes vegades hi escriuen un «Victor» per deixar constància dels palmells acadèmics que han honorat algun membre de la família. Altres vegades deixen esculpides les armes del llinatge amb un escut que en perpetua la memòria. Unes altres hi inscriuen una llegenda ambiciosa: «Un tal Pagès em féu. Any...», o una inscripció que diu: «Guardar-te voldria perquè amb treball t'he feta. 1761» (exemple extret de la masia o mas Tiana).

És innegable que la masia o mas té el seu origen en l'època del feudalisme. Amb la reconquesta, els qui conquerien un gran terreny van ser nomenats comtes. Aquests comtes, al seu castell, van donar terres a pagesos perquè les conreessin, i a canvi els donaven una casa. Aquesta gent, quan el senyor els cridava, s'hi havien de presentar amb un cavall; eren els anomenats «homes de paratge». El mas es refereix a la casa camperola i a la quantitat de terreny per al cultiu.

En el segle XIV els masos van ser alliberats del poder del senyor del castell i van ser engrandits, de manera que es van crear les masies. S'hi van construir torres de defensa. Alguns remences, que eren de «baixa mà» i procedien de les classes més humils, van aconseguir el títol de noble i van tenir escut, per al qual, com que no tenien títol de cavalleria o de guerra, prengueren, de vegades,

Rellotge de sol al jardí interior del carrer dels Tarongers, 20 al barri dels Tarongers de Gelida (Alt Penedès). Autor: Jaume Amat, Martorell, 1987. (Fotografia de R. Rovira, 2006. Arxiu R. Rovira i Tobella. AACG-003).

Pedra gravada amb un home a cavall matant un drac, a l'hort de Cal Coix. AFCEC_EMC_X_2851.

com a emblema una masia, com, per exemple, succeeix amb els Mascarell o els Masquefa. De tota manera, a les masies, ja des dels segles XIII i XIV, s'hi esculprien els escuts de manera habitual a les façanes, portes, llindars, torre i, fins i tot, a la seva ceràmica.

L'heràldica va ser un fet que es va estendre des del segle XII en tot l'àmbit europeu occidental. L'aparició de l'heràldica europea, doncs, és difícil de fixar amb precisió cronològica, però és clar que en els dos darrers decennis del segle XII ja estava molt estesa i admesa en tots els dominis senyorials cristians d'Occident. Realment va ser un fenomen general a tot Europa en els segles XIII a XVI.

Contràriament al que hom pot pensar, l'heràldica no va ser un fet exclusivament de guerra, ja que no eren tan sols escuts militars, sinó també de qualsevol grup de persones, d'estrats socials variats. Era com una identificació, una signatura, a la qual tothom tenia dret. Tothom es podia crear i arribar a plasmar un escut com volgués, sense copiar les armes del veí. El nivell social on va proliferar més l'heràldica no és el més elevat, sinó que venia de la gent de sota, que necessitava distingir-se. Les armeries són marques de distinció per diferenciar els individus, les famílies i els llinatges.

No tots els emblemes neixen dels ornaments guerrers. Primerament, com que era signe de reconeixement militar, va ser patrimoni exclusiu de la classe social més alta. Però en la primera meitat del segle XII comencen a aparèixer els autèntics escuts heràldics de burgesos, menestrals, camperols i gent que no pertany a la classe militar o noble. Durant la segona meitat ja es troben escuts d'armes i, des de començaments del segle XIII, els emblemes també es fan extensius a les comunitats civils i religioses, com ara ciutats i viles, corporacions d'oficis o gremis i ordes, monestirs, abadies i priorats; a més, es fan hereditaris. Des d'aquell moment els escuts d'armes ja no podran diferenciar-se, pel que fa a figures i peces, dels de la noblesa.

La noblesa catalana procedeix de la pagesia i dels mercaders. Alguns, per fets militars d'ajut als reis, esdevenien cavallers. Després podrien continuar pujant l'escalafó de la noblesa, també si es casaven amb alguna pubilla de família noble. Arran d'aquests llinatges i canvis en l'escala social, els escuts es van tornar més detallats i, a partir dels segles XV i XVI, hi porten els timbres; també hi van aparèixer els elms, les corones i, si eren molt importants, les cimeres.

Els primitius escuts de pagesos només contenien algun emblema com la masia, una eina camperola, unes lletres (no es heràldica, pròpiament), una flor de lis o un emblema parlant. A mesura que avança el temps seran cada cop més complexos, s'aniran partint i quarterant, mentre hi apareixen les armes de la família amb la qual es casaven, per exemple.

Els habitants de les masies catalanes tenien unes creences i un fort sentit religiós que es plasmaven en moltes parts d'aquestes construccions. Normalment, el mas renaixentista sol tenir dovelles amb decoració de l'època: figures romanes, escuts, mobles artesans, caixes de núvia o rellotges de sol, entre moltes altres coses. A les llindes, moltes vegades s'hi troben coses ben curioses: no tan sols la data de construcció, amb diversos formats de les xifres, sinó que també hi ha dibuixos i vinyetes (com en la finestra del Savell, on hi ha a la part superior una rosa del Temple, i a l'altra part de l'escut quatre pals, surmuntats amb una creu), monogrames apel·latius de les invocacions patronímites, etc. Altres vegades hi ha inscripcions de noms i cognoms dels propietaris, llegendes breus, consells per a vianants i veïns, memorialis de càrregues, escrits breus alliberats de la diplomàtica oficial i dictats amb ingenuïtat, etc.

Fins i tot s'hi poden trobar inscripcions en llatí i en català: «NOSCE TE IPSUM», inscrites per un ancestre de la masia, i d'altres amb un gran contingut moral. De vegades sense particularitzar, amb sentències universals d'un fort sentit religiós. Sents dubte la religiositat de la pagesia i dels avantpassats es plasmava en aquesta epigrafia domèstica: ja fos amb una simple invocació a l'entrada de la casa, com per exemple: «*O no entrar o de Déu parlar*» o «*Sant Àngel Custodi de casa d'en Teixier, guardeu del dimoni aquest carrer*»,¹ o bé pintant creus o turonets, anagrames de la Mare de Déu, etc.

1. DANES I TORRAS, 1938: 7-15.

Llinda d'una porta a Mas Quintanes, a Sant Hipòlit de Voltregà, amb l'anagrama de Jesús i l'any de construcció. (Fotografia de l'autor).

En altres ocasions s'hi expliquen llegendes, tot i que la majoria presenten incorreccions paleogràfiques del gravador, que no domina les abreviatures. I en in comptables ocasions s'hi al·ludeix als perills i s'hi prevé els visitants, i també s'hi rememoren els treballs i les càrregues que ha costat la seva construcció i permanència.

En una casa d'Olot, per exemple, s'hi va trobar una mena d'inscripció en una teula, actualment en mans del Museu d'Olot. Això demostra que també en altres objectes constructius van voler plasmar-hi les seves preocupacions i contrarietats, la seva moral i les seves sentències exemplars, els noms i cognoms, les dates, les càrregues i obligacions i fins i tot el contracte escripturari.

En trobem un exemple a Can Vinyals de la Torre, concretament a l'escut de l'entrada i en el rellotge de sol. Aquesta és una de les masies barcelonines que millor conserva el seu aspecte antic. És bàsicament de començament del segle XVII, tot i que l'origen del mas és molt anterior, tal com ho testimonia la torre romànica que li dona nom. És un edifici de tipus basilical, amb el cos central més elevat i cobert amb teulada a quatre aigües. El portal és adovellat, de punt rodó, i les finestres tenen la llinda, els brancals i l'ampit de pedra motllurada. A la llinda de la porta hi ha un gran cairó amb l'escut de la família Vinyals de la Torre; la inscripció fou fets per Benet Vinyals de la Torre l'any 1610. Aquesta família en va mantenir la propietat fins a mitjans del segle XIX. El 1714, la casa fou saquejada i incendiada per les tropes borbòniques.

A Can Cabanes d'Argentona hi ha un escut aculat de 1568 amb una àliga bicèfala concedit per Carles V en una de les seves visites: es descriu amb els quaters de Castella-Lleó, els pals d'Aragó i 3 cabanyes amb tres gossos sortint-ne. I al mas, una pedra de molí dona la benvinguda al visitant amb la inscripció següent: *Déu vos guard.*

També a l'escalinata d'accés al Massot de Moià hi ha esgrafiat amb elements d'interès. En aquesta masia, l'any 1470 la pubilla Vilarrúbia va contreure matrimoni amb un pubill que es deia Castell. El nom que va perdurar en les tres generacions posteriors va ser el de Vilarrúbia. La noia que es casava portava les caixes de núvia o les calaixeres; el nom del jove es contraposava a l'esposa del pare de l'hereu, que actuava de mestressa.

Gravat de la porta en desús de llevant del molí de Claveria, de Sant Martí de Riudeperes. AFCEC EMC_X_1241.
Llegenda: IHS EN MONT CALVARI MORT, DES DE ASI TE RECORT 1596.

Llinda de l'antiga masia Can Llopart. AFCEC EMC_X_5907.
Llegenda: SI EN TACASA TENS BON ANSA NOISERA SIFAS FER / MANS A NINGV MIRA LO QUE TENS.
IPAGAN TV LODEVA / QUE MEA DAT MES MAL DE CAP FOU UNA FERMANSA DEL / PASATS FER PER
SAILLIATR ALS MAIS 1756.

Enteixinat fet amb fusta amb l'escut dels Serra: una serra i altres al·legories amb animals simbòlics, com una tortuga. AFCEC_EMC_X_2085.

Escut en una casa de Vilassar. És un escut quarterat: 1r i 3r, tres alzines arrencades; 2n i 4t, un lleó rampant, timbrat amb elm, i per cimera un dragó alat; per tinents, dos homes primitius vestits amb les seves cotes de malla, i a dalt uns angelets. Arxiu fotogràfic de la Diputació de Barcelona. 15.182.

Can Carles, a Sant Pere de Vilamajor. Foto d'un escut a la dovella d'una porta amb una creu i diversos estris camperols. Arxiu fotogràfic de la Diputació de Barcelona. 19.054.

Casa Amigant, a Manresa (1954). Escut damunt de la porta amb dues mans en senyal d'amistat. Arxiu fotogràfic de la Diputació de Barcelona. 139.796.

En ocasions es troben fonts amb «IHS». En un llinard d'una de les portes d'entrada s'hi pot llegir: «AVE MARIA SIN PECADO CONSEBIDA», i fins i tot, és curiós, però s'hi pot veure la genealogia esculpida en pedra. De vegades, a la llinda fins i tot s'hi esculpia el nom de l'hereu, o una simbologia religiosa per a la protecció de la casa, i en altres ocasions una frase que recordava l'esforç per construir i

Arc i escalinata de la casa del marquès de Sentmenat. AFCEC_EMC_X_1598.

mantenir la casa i la família, com una que hi ha a Santa Pau que diu: «Guardar-te voldria perquè amb treball t'he feta».

A Can Sentmenat es veu clarament l'escut a la porta del fons i al gerro del davant, la qual cosa permet descriure'l amb tot detall: «Escut quarterat: 1r quarter de gules amb tres billetes d'argent carregades amb un vol abaixat d'atzur; 2n d'or, un aguller de gules amb 10 agulles d'argent d'Agulló; 3r d'or, amb dos toros passants de sable, que es Torroella; 4t d'or, una mata de garriga de sinople, que és Zagarriga; 5è d'or, tres losanges de plata (Parapertusa de Joch); 6è, or 3 pinyes sinople, bordura de gules, de Pinós; 7è, atzur, un marc superat d'un sol, ambdós d'or, Gassol de Tremp. 8è, atzur, un pont de dos vessants o arcades amb torre, i un cavaller armat d'acer muntat en cavall blanc llança en ristra, de La Puente, família de Castella. 4 mantejat: 1r or, 3 torres d'atzur, de Torrelles, de Peralada; 2n, gules, tres pals d'or carregat cadascun de 3 rocs de atzur (Rocabertí); mantell: d'argent, un lleó de gules, coronat d'or d'Erill; 4 mantejat: 1r or, un cor de gules, de Cortit; 2n, gules, tres pinyes d'or, Argensola; mantejat de gules, una àliga d'or, de Vola de Perpinyà. Entat en punta d'atzur, una espasa de plata guarnida d'or, de Blanc de Perpinyà. Timbrat l'escut d'elm, i corona de marquès, per cimera sobre la corona un món d'atzur i una creu d'or, cinta de, amb les lletres: **Q.N.E** i **T.V.Q.M.**, com el del marquès de Castell Dos Rius, de cognom també Sentmenat».

En una llar de foc de la Torre Pallaresa s'hi veu un escut truncat en cap amb una àliga d'ales esteses naixent i partit, que pot ser descrit: «1r quarterat: 1r i 4t una gralla de ... Gralla; 2n i 3r, de losanjat o mallat de ...; 2 pals centellats bordura de vuit roses (Desplà).² És el blasó dels Gralla Estelrich».

2. Per a més informació consultar SAGARRA, 1929.

Detall d'una llar de foc del primer pis de la Torre Pallaresa amb l'escut dels Gralla Estelrich. AFCEC_EMC_X_1744.

És important tenir present la història de l'immoble per comprendre l'escut descrit. En un primer moment la torre Cerceranya pertanyia a pagesos. A finals del segle XIV van ser els Pallarès, família burgesa i ciutadana, els qui van condicionar l'antic Mas Cerceranya per una més còmoda residència, afegint-hi la torre característica que va donar nom a la casa. Amb el bisbe Cardona es va convertir en mig castell militar, i després la va ocupar la família noble dels Cassador. Així mateix, la va recollir la família de juristes Coll. Després, el llinatge Ribera, d'industrials i enginyers, la va posseir i restaurar fins als nostres dies, amb els enllaços amb els Olivé Bellver i Monroset.³

Aquesta varietat de llinatges comporta l'evolució de l'escut i fins i tot l'existència d'altres escuts heràldics a la mateixa Torre Pallaresa, com per exemple el dels Cardona, que es pot veure a la part superior d'una llar de foc: «Escut quarterat amb losange a dalt i a baix dels pals; al flanc dret, els cards dels Cardona i al flanc sinistre l'escut dels Prades», o en una porta amb fusta que presenta un artesonat amb les armes dels Pallarès: «Terçat en banda amb dos estels a dalt i a baix». O un escut parlant a la llinda de la masia dels Soler, amb un sol.

També és molt freqüent que mitjançant els emblemes es doni a conèixer la tendència o el pensament polític de la pagesia en aquell indret. N'és un exemple clar posar la figura del general Prim en el parafores, en senyal de rebuig, o unes flors de lis capgirades com a signe antiborbònic.

Altres vegades s'hi posaven amulets contra els mals esperits. Per exemple, es pintaven de blanc unes creus a la façana o es blanquejaven les llindes de les portes amb calç, o el cas de la gavarrera collida al matí del dia de Sant Joan, que es penjava a les portes i a les finestres, o bé el cas del palmó o llorer beneït del Diumenge de Rams.

3. DURAN SANPERE, 1949: 78-79.

Finestra de la masia d'en Soler, de Parlavà, amb un sol gravat a la llinda de la finestra, al·lusiú al nom de la masia Soler. Entorn del sol hi ha una inscripció que posa: «QVID: LV-CISS. SOL», i a dalt: PETRVS SOLER 1664 ST.BACR. AVEL. (Fotografia del propietari).

Can Soler de Parlavà. En una mènsula es veu a dalt una creu feta amb branques d'arbre, i a sota un sol menjant un peix. Podria ser una al·lusió al cognom Soler. (Fotografia del propietari).

Parafocs amb la figura del general Prim a cavall, en una masia del Pla de l'Estany. Diu la tradició que es posava perquè es cremés. (Fotografia del propietari).

Can Cortada: creus típiques dibuixades en calç per espantar els mals esperits. Arxiu fotogràfic de la Diputació de Barcelona. Horta. 3557.

Escut de Can Carreras al llindar de la finestra. Està mal posat: s'hi poden veure en el primer escut rodes dels Carreras i flors de lis posades cap avall en senyal dels antiborbònics. (Fotografia d'un familiar). ➤

BIBLIOGRAFIA

AMADES, Joan. *L'Art Popular: La Casa*. 1938.

CAMPS ARBOIX, J. *La masia catalana*. Barcelona, 1976 (3a edició).

DANES i TORRAS, Joaquim. *L'epigrafia domèstica i rural*. Barcelona, 1938, pàg. 7-15. Informació extreta dels àlbums de l'EMC i facilitada pel Centre Excursionista de Catalunya.

DURAN SANPERE, A. *La Torre Pallaresa*. Barcelona, 1949, pàg. 78-79.

SAGARRA, F. *Sigil·lografia Catalana*. Barcelona, 1929. «Segell de Francesc de Gralla i Desplau, Conseller y Mestre Racional de la Casa y Cortes de Rey, any 1548».

SANDIUMENGE, M.P. *La Masia Catalana*. Barcelona, 1929.